

De duale economie

Na lang wachten lijkt het tij eindelijk te zijn gekeerd: het bruto nationale produkt groeit naar verwachting reëel met 2%, de bruto investeringen nemen voor het eerst in de jaren tachtig weer toe en de werkloosheid is tot staan gebracht. Maar helaas, nieuwe tijden brengen nieuwe problemen. Zo wijzen zowel het SER-rapport *Advies inzake het sociaal-economisch beleid op middellange termijn 1984-1987*, als het *Jaarverslag 1983* van De Nederlandsche Bank op een nieuw gevaar dat het herstel bedreigt: de scheefgroei tussen de exportsector en de voor het binnenland producerende sector. In de rug gesteund door een jarenlang voortgezette loonmatiging wist de exportsector de afgelopen vier jaar zijn prijspeil ten opzichte van de buitenlandse concurrentie met 9% te verbeteren, terwijl de voor het moment gunstige geografische oriëntatie en samenstelling van het exportpakket deze sector nog wat extra wind in de zeilen gaf. Daarbij steekt de ontwikkeling van de binnenlandse sector mager af. Door dezelfde loonmatiging verbeterde weliswaar de rendementspositie, maar bleef herstel achterwege door het ontbreken van afzetmogelijkheden.

Het gevaar van zo'n tweespalt in de economie is dat het de kiem in zich bergt van een loonexplosie. Het mechanisme is eenvoudig: de produktiviteitsontwikkeling in de sterkste sector (de z.g. „wage leader”) wordt in de loononderhandelingen als richtsnoer genomen bij het bepalen van de ruimte voor de macro-economische loonstijging. Het gevolg is dat sectoren met een lagere produktiviteitsontwikkeling met een stijging van de arbeidskosten per eenheid produkt te maken krijgen die het rendement aantast of in de prijzen wordt doorberekend. In het laatste geval zal de prijsverhoging doorwerken in de lonen van de sterkste sector, waaraan de lonen in de andere sectoren zich in de volgende ronde weer optrekken. Het bijzondere van deze vorm van inflatie is dat zij kan optreden in een periode van hoge werkloosheid (stagflatie). De prijzen worden dan opgestuwd door een imperfect werkende arbeidsmarkt waardoor er gelijktijdig sprake kan zijn van deelmarkten met overschotten en tekorten aan arbeidskrachten.

Empirisch onderzoek naar de loonvorming bevestigt dat dit mechanisme in de Nederlandse economie in het verleden heeft bestaan. Zo concludeert Driehuis voor de periode 1953-1972 dat de contractlonen in de dienstensector, de bouw en de landbouw voor een belangrijk deel de lonen in de (metaal)industrie volgden 1). De lonen in de industrie worden op hun beurt verklaard uit de winst- en produktiviteitsontwikkeling van deze sector, het prijsniveau van de consumptie en de druk van directe belastingen en premies. Recente aanwijzingen van koppelbaasactiviteiten en het uitbetalen van zwarte lonen in de Rotterdamse haven duiden erop dat het gevaar van een loongolf, die in een florende sector wordt opgewekt en vervolgens zwakkere sectoren overspoelt, niet alleen in het verleden heeft gespeeld, maar nog steeds actueel is. Deze situatie lijkt sprekend op de aanleiding van de loonronde van f. 400 in 1970, toen arbeidsmarktspanningen in het Waterweggebied tot een contractloonstijging in de havens leidden, die vervolgens landelijk werd „geclaimd” en verkregen. Hoewel er nu in de landelijke economie een veel ruimere arbeidsmarkt is, kan men zich toch afvragen hoe, met de ervaring uit 1970 nog in het geheugen, de negatieve effecten van een duale structuur op de loonontwikkeling kunnen worden voorkomen.

In de eerste plaats kan worden vastgesteld dat een z.g. *solidaristische* loonpolitiek, die zich op een gemiddelde arbeidsproductiviteitsstijging richt, en zich baseert op een loonstructuur waarbij geen rekening wordt gehouden met sectorale verschillen, niet geschikt is voor een „duale” economie. De zwakke sectoren zullen immers met een loonkostenstijging per eenheid produkt te maken krijgen omdat de macro loonstijging hun sectorale arbeidsproductiviteitsstijging te boven gaat. In de sterke sectoren daarentegen wordt juist het zwarte en grijze circuit gestimuleerd. Bovendien kunnen de sterke sectoren de overeengekomen contractloonstijging makkelijk overschrijden door het betalen van toeslagen, overwerkvergoedingen e.d. Het gevolg is dat niet het initiële loon maar de incidentele looncomponent in deze sector de lonen opstuwt. In de woorden van Driehuis: „(...) in line with the existing impression about the effectiveness of wage policy during the fifties and sixties, wage drift seems to have functioned as an

escape valve for marketforces, especially in the labourmarket, which could not officially find an outlet during periods of controlled wage policy” 2).

Dan lijkt een naar sectoren *gedifferentieerd* loonbeleid, waarop het SER-advies en het Jaarverslag van De Nederlandsche Bank hun hoop hebben gevestigd, beter bij machte om de loonontwikkeling te beheersen. De lonen zijn dan immers op de sectorale produktiviteitsontwikkeling afgestemd, zodat de loonkosten per eenheid produkt in geen der sectoren kan toenemen. Niet alleen wordt zo prijsstabiliteit bereikt, maar, belangrijker nog, de loonstructuur wordt aan de schaarsteverhoudingen op de arbeidsmarkt aangepast. Het effect hiervan zal, zo is de redenering, ten slotte zijn dat de lonen in de sectoren door de werking van vraag en aanbod, naar elkaar toegroeien: een relatieve loonstijging in de sterke sector zal arbeid uit de zwakkere sectoren aantrekken en tevens zal de vraag naar arbeid door het hoge loon wat worden afgezwakt. Het omgekeerde effect zal zich voordoen in de zwakke sectoren waar de produktiviteit laag is. Of dit effect werkelijk zal optreden, is echter zeer twijfelachtig: de marktinformatie is beperkt, het loon is slechts één van de arbeidsvoorwaarden, het aanbod kan vaak niet reageren omdat het op een bepaalde wijze is gevormd en gestructureerd (er is b.v. omscholing nodig), mobiliteit vraagt financiële offers van de aanbieders, en door de hoge marginale tarieven van de belastingen en sociale premies is het netto effect van een loonprikkel gering 3). Het gevolg is dat loonverschillen tussen de sectoren zullen blijven bestaan, en daarmee is het gevaar van een „wage drift” van de lonen in de zwakke sectoren die zich optrekken aan de hogere lonen in de sterke sectoren geenszins geweken.

Als zowel de solidaristische als de gedifferentieerde loonpolitiek de „cost push”-inflatie van een duale economische structuur niet kunnen voorkomen, blijft de vraag wat dan valt te doen. Er zijn enkele mogelijkheden. Zo zal elke vorm van loonpolitiek aan effectiviteit winnen als zij wordt gecompleteerd met een vorm van prijsbeleid, dat rekening houdt met de mogelijkheden van een sector of bedrijfstak om kostenstijgingen door te berekenen. Het loon- en prijsbeleid zijn in feite twee kanten van dezelfde medaille. Zo is een combinatie denkbaar van een solidaristische loonpolitiek, die op een uniform landelijk loonstijgingspercentage is gebaseerd, met een prijsbeleid dat er zorg voor draagt dat de sterke sectoren een deel van het produktiviteitsaccres boven het landelijke loonstijgingspercentage omzetten in een ten op zichte van de overige sectoren, relatieve prijsdaling. Daarentegen kan aan sectoren waarin de landelijke loonsverhoging boven de ontwikkeling van de sectorale arbeidsproductiviteit ligt, worden toegestaan de stijging van de kosten per eenheid produkt door te berekenen. Die prijsstijging kan dan beperkt blijven omdat de sterkere sectoren hun prijzen relatief al hebben verlaagd 4). Op deze manier wordt de inflatie beperkt en het gevaar van het „wage leader”-effect verkleind, doordat het prijsbeleid de uiteenlopende sectorale ontwikkeling binnen de perken houdt. Maar deze combinatie van loon- en prijsbeleid past niet in een tijd van deregulering, waarin juist de prijscalculatieregels grotendeels zijn afgeschaft.

Dan rest als oplossing het kwaad bij de wortels aan te pakken door de ontwikkelingen van de binnenlandse sector meer in lijn met die van de exportsector te brengen. Een verlaging van de werkgeverspremies, die vooral ten goede komt aan de arbeidsintensieve, voor de binnenlandse markt producerende bedrijven, zou dan wel eens een van de effectiefste instrumenten kunnen zijn.

H. Kamps

1) W. Driehuis, Inflation, wage bargaining, wage policy and production structure: theory and empirical results for the Netherlands, *De Economist*, 123, nr. 4, 1975.

2) Idem, blz. 662.

3) Zie C. de Galan, Gedifferentieerde loonvorming, *ESB*, 20 februari 1980.

4) Zie de interessante discussie tussen D.B.J. Schouten en J.E. Andriessen in *Maandschrift Economie*, oktober 1960 en januari 1961, waarin Andriessen voor een combinatie van solidaristische loonpolitiek en een vorm van prijsbeleid pleit.